

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara Romanı Bağlamında Kemalist İdeoloji ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Bir Başkent İnşası

Construction of the Capital of Republic of Turkey and the Kemalist Ideology within the Context of Yakup Kadri Karaosmanoğlu's Ankara

S. Dilek YALÇIN ÇELİK

Prof. Dr., Öğretim Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara
sdilek@hacettepe.edu.tr

Öz

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara isimli romanı diğer eserlerine göre daha didaktik bir niteliktedir ve söz konusu roman idealist bir düşünce evrenini yansıtmaktadır. 1934 yılında yayımlanan roman, ana figür Selma Hanım ve çevresindekiler ekseninde; yaklaşık yirmi beş yıllık bir süreçte, Ankara'nın önce Millî Mücadele'nin merkezi olması, ardından da Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti oluşu ve Cumhuriyet Dönemi aşamalarını konu edinmektedir. Ankara hem Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli dönüm noktalarını hem de Ankara'nın başkent oluşu sürecini kurgu hâline getirmesi açısından dikkate değer bir özellik taşımaktadır.

Yakup Kadri'nin, kitapta, birbirinden bağımsız üç erkek (Nazif Bey, Binbaşı Hakkı Bey ve Neşet Sâbit) ve üç temel mekân anlatımı (Taceddin Mahallesi / Yenişehir / Cebeci) ile birlikte inandığı ve yürekte bağlandığı Atatürk'ün ideolojisini ve inkılaplarını bir roman formunda anlattığı söylenebilir. Roman, Millî Mücadele döneminin ruhunu, Kemalist ideolojisini ve bunları gerçekleştiren Mustafa Kemal Atatürk'ün kimliğini ve kişiliğini idealize edecek tarzda kaleme alınmış olmasından dolayı önemli bir yere sahiptir. Romanda, gelecekteki mükemmel bir Türkiye için gerçekler ve hayaller, yaşananlar ve yaşanacaklar; kimi zaman gerçekçi, kimi zaman romantik, kimi zaman da ütopyik bir bakış açısıyla anlatılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Ankara, Yakup Kadri, Roman, Atatürk, Kemalist ideoloji, Başkent

Abstract

Yakup Kadri Karaosmanoğlu's Ankara carries a more didactic character, compared to his other novels, and this work reflects an idealistic conception system. The novel, which was completed in 1934, while building the story around the main figure, Selma Hanım, and those around her, relates the account of how Ankara first became to center of the War of Independence and then the capital of Republic of Turkey, and the stages of the Republic Period within this period of 25 years. Ankara is crucial in terms of fictionalizing both the turning points of Republic of Turkey and the process of Ankara becoming the capital city.

In this work Yakup Kadri recounts the ideology of Atatürk and his reforms, which the author was bonded at heart, in the form of a novel with three independent male characters (Nazif Bey, Major Hakkı Bey and Neşet Sâbit) in three main accounts of space (Taceddin Quarter / Yenişehir / Cebeci). This novel is noteworthy in terms of writing up the spirit of the War of Independence Period by idealizing the Kemalist ideology, and the personality and identity of Mustafa Kemal Atatürk who created it. This novel narrates, sometimes in a realistic manner and sometimes in a utopic one, the realities and the dreams, the past and the present towards an idealistic Turkey of the future.

Keywords: Ankara, Yakup Kadri, Novel, Atatürk, Kemalist ideology, Capital

Giriş

Kentler, tarihleri, gelenekleri ve kültürleri ile vardır. Tarihinin hemen her safhasında önemli bir kent olan Ankara, özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olması ile başlayan süreçte, bu tarihe kadar olduğundan çok daha anlamlı ve önemli bir işlev kazanır. 27 Aralık 1919 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın gelişiyle Ankara, önce Kurtuluş Savaşı'nın bir karargâhı konumuna yükselir ve Millî Mücadele Hareketi'nin hemen ardından da başkent olur. Başkentinin, yüzyıllar sonra İstanbul'dan başka bir kente taşınması, ülkenin başta sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik olmak üzere birçok algısının değişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla yeni başkentte, Mustafa Kemal Türkiye'sinin izlerini görmek mümkündür. Bu izler pek çok alana olduğu gibi edebiyata da yansımış, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, döneme dair gözlemlerini, düşünce ve duygularını *Ankara* romanında dile getirmiştir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* isimli romanı, 1934 yılında yayımlanır. Roman üç bölüm olarak düzenlenmiştir. Merkezdeki ana figür Selma Hanım olmakla birlikte aslında roman, yaklaşık yirmi beş yıllık bir süreçte, Ankara'nın önce Millî Mücadele'nin merkezi, ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti oluşu ve Cumhuriyet Dönemi aşamalarını konu edinmektedir. Romanın yazım tarihinin 1934 yılı olması ve anlatımının Cumhuriyet'in kuruluşunun yirminci yılı olan 1943'te yılında tamamlanması, aradaki dokuz yıllık zaman diliminde yazarın hayallerinin ya da bir anlamda ütopyasının dile getirilmesi olarak yorumlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli dönüm noktalarını işleyen roman, Ankara'nın başkent oluş sürecini kurgulaştırması açısından da önemlidir.

Yakup Kadri, Türk edebiyatında realist romanın başarılı temsilcileri arasında yer almaktadır. Bilindiği gibi realist romanda amaç, gündelik yaşamın gerçeklerini önyargısız, bilimsel bir tutumla incelemek ve nesnel bakış açısıyla bir kurgu oluşturmaktır. Bunun için realist roman, güçlü karakterler yaratmak ve gerçekleri bu karakterler aracılığı ile sunmak durumundadır. Yakup Kadri'nin *Ankara* romanı, üçüncü bölüme gelene kadar dönemin gerçekliklerine ayna tutan bir kompozisyon içermekte, üçüncü bölümde realist roman çizgisinden uzaklaşarak romantik ve idealist bir anlatım ön plâna geçmektedir. Bu tutum, eserin kurgusunu zayıflatan bir nitelik gösterir.

Yakup Kadri, gerçekçi roman geleneğine bağlı olmakla birlikte *Ankara*'da karma bir anlatı tutumu sergilemiştir. Bu romanda, gerçekçi anlatı tutumu yanında aynı zamanda

romantik ve idealist bir bakış açısı ile anlatı tutumu belirlenmiş olduğundan, roman kurgusuna ait detaylar didaktik ve idealist bir görünüme bürünmüştür. Örneğin, ana figür konumundaki Selma Hanım roman gerçekliği içerisinde, kimlik ve kişilik gelişimini tamamlayamamış, yazarın düşüncelerine hizmet eden bir konuma indirgenmiştir. Hâl böyle olunca *Ankara* için romanı güçlendiren kurmaca özelliklerden ziyade didaktik ve felsefi özelliklerin ön plana geçtiği söylenebilir. Bu tavır da bu çalışma için önemli veriler sağlar.

Selma Hanım, roman boyunca sürekli olarak bir değişim ve dönüşüme uğramıştır. Romanın başında Anadolu'ya uzak bir aydın konumunda iken, romanın sonunda bir Anadolu kadınına dönüşmesi ve bu dönüşümde de Cumhuriyet ideolojisinin etkisi düşündürücüdür. Bu dönüşüm, okurun; kendi görüş ve ideolojisini kurmaca boyuta taşıyan Yakup Kadri'nin metnin içeriğini felsefi bir derinlikle doldurduğu, dolayısıyla da kitaptaki estetik ve sanatkârane algının zayıf kaldığı görüşüne kapılmasına neden olmaktadır. Örnekleme gerekirse, yazar bu değişimi, Selma Hanım'ı, romanda, üç kez evlendirerek ve üç farklı erkek tipi çizerek gerçekleştirir. Selma Hanım'ın yaşamındaki üç erkek, üç farklı zaman dilimi ile anlatılmaktadır. Bu zaman dilimleri Selma'nın yaşamında olduğu kadar, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki önemli dönüm noktalarına da işaret etmektedir. Ankara merkez olmak üzere Selma bu mekândaki değişimin somut bir göstergesi konumdadır. Bu bağlamda roman erkek egemen bir ideolojinin yanı sıra resmî ideolojinin (bununla kastedilen Kemalist ideolojidir) bakış açısından anlatılmaktadır denilebilir.

Ankara romanında erkekler ve mekânlar özel bir konuma sahiptir. Kadın karakterler silikleştirilmiş, hemen hepsi erkek egemen söylemin gücü altında ezilmiş ya da yok edilmiştir. Bunun iki istisnası bulunmaktadır: Selma Hanım ve Yıldız. Ama sonuçta her iki kadın da Kemalizmin olumladığı ya da yücelttiği kişiler olmuşlardır. Roman boyunca, yaklaşık yirmi beş yıllık bir zaman içerisinde Selma Hanım'ın yaşamındaki erkeklerin yanı sıra yaşadığı mekânlar ve sosyal yaşam ile çevre de değişmektedir. Selma Hanım'ın yaşamında birbirinden bağımsız olarak görülen erkekler birbirine eklenip bir bütün oluşturduğunda ideal bir erkeğe, mekânlar da ideal bir ülkeye dönüşmektedir. Gündelik yaşam pratikleri ile mekân değişimi ve etkileşimi, egemen ideoloji hakkında bir fikir vermektedir.

Ankara'da, Yakup Kadri'nin, birbirinden bağımsız üç erkek ve üç temel mekân (Taceddin Mahallesi / Yenişehir /

Cebeci) ile birlikte inandığı ve yürekte bağlandığı Atatürk ideolojisi ve inkılaplarını bir roman formunda anlatmakta olduğu söylenebilir. Romanın yazıldığı dönem içerisinde geçerli olan ve Yakup Kadri'nin de gönülden benimsediği cumhuriyetçilik, laiklik ve inkılapçılık görüşleri böylece metnin merkezine yerleşir. Bilindiği üzere Mustafa Kemal Atatürk, "çağdaşlaşma yolunda kararlı adımlar atarken, geçmişte olduğu gibi "kültür ve uygarlık" ayırımına rağbet etmemiş, genelde benimsediği gibi, rasyonel ve pragmatik bir yaklaşımla, çağdaş uygarlığı bir bütün olarak almış, topyekun yenileşmeyi başarının vazgeçilmez bir şartı saymıştı" ¹(Çaycı, 1987, s. 62).

Yakup Kadri gerçekten de romanın yazıldığı yıllarda Atatürk ideolojisinin ve inkılaplarının yerleşmesi aşamasında önemli çalışmalar yapmaktaydı. 1932 yılının Ocak ayında yayımlanmaya başlayan *Kadro* aylık, politik bir dergiydi. Derginin amacı, Kemalizmi savunmak, devletçiliği benimsemek ve benimsetmek, Atatürk inkılapları çerçevesinde bir ideolojinin kökleşmesini sağlamaktı. Kadrocular² olarak da anılan bu derginin kurucuları arasında Yakup Kadri de bulunmaktaydı. Yakup Kadri, bu dergiye yazdığı makalelerinde, Kemalizmi ve inkılapları tartışmaya açmakta, felsefi derinlikli yazılar kaleme almaktaydı. Romanın yazılış tarihi ile dergi yazıları arasında kurulacak paralellikler, *Ankara* romanındaki didaktik zemini³ destekler niteliktedir.

Atatürk ve devrimlerine gönülden bağlı olan ve Ankara'nın bir başkent olarak inşasına tanıklık eden Yakup Kadri Karaosmanoğlu, gözlemlerini, düşünce ve duygularını yukarıda açıklandığı gibi hem kurmaca metin olan romanında hem de gazete yazılarında dile getirmiştir. Makale kapsamına yazarın sadece romanı dâhil edilmiş, kurmaca olmayan didaktik yazıları ele alınmamıştır. Hâl böyle olunca bu çalışmada, *Ankara* romanı ile Atatürk devri Ankara'sını tanımaya, Atatürk ideolojisinin yansımalarını, inkılapları bir kez de bu kurmacanın izinden gidilerek anlamaya çalışılmaktadır.

I. Eski Ankara – Taceddin Mahallesi

Üç bölümden oluşan *Ankara*'nın I. bölümünde, kentlin Sakarya Savaşı (23 Ağustos-13 Eylül 1921) günlerinden 1922'ye kadar geçen süreci anlatılmaktadır. Millî Mücadele yıllarında iyi yetişmiş bir İstanbul hanımefendisi olan Selma, eşinin işi dolayısıyla Ankara'ya gelir. Roman, Selma Hanım'ın Ankara'ya gelişi ile başlamaktadır. Eşi Nazif Bey bankacıdır ve Selma Hanım'dan beş altı ay önce Ankara'ya gelmiş, Taceddin Mahallesi'nde zar zor bir ev kiralamıştır.

Romanın bu bölümünde, Ankara alabildiğine kötü bir yer olarak tasvir edilir. Ankara her şeyden önce bir taşra kentidir ve köy ile kasaba arası bir merkezdir. Buradaki insanlar görgüsüzdür ve eğitime muhtaç kişilerdir. Örnek vermek gerekirse evlerinde kira ile oturdukları Ömer Efendi ve ailesi, Ankara'nın en zenginlerinden olmalarına rağmen kaba tavırları ile anlatılmaktadırlar. Pis ve görgüsüzdürler. Selma Hanım yeni evine geldiğinde önce büyük bir şaşkınlığa uğrar ve ilk iş olarak evin pis kokusunu giderebilmek amacıyla sabaha kadar pencereleri açık tutar. Kentte neredeyse tüm evler kötüdür, çevre düzensizdir, yollar yapılmamıştır. Alt yapı ve kanalizasyon yoktur. Etrafta estetik tek bir şey bulunmamaktadır. İnsan eli ile yapılan hiçbir şey güzel olmadığı gibi Ankara'nın doğal güzellikleri de bulunmamaktadır. Ankara, özellikle İstanbul'un yanında adı bile anlamayacak kadar kötü bir yerdir.

İnsan ilişkilerine gelince, onlar da kötüdür. Ömer Efendi'nin iki karısı vardır. Kızınca onları döver. Kadınlar, erkeklerden ve yabancılardan kaçır. Ankara'ya dışarıdan gelenler ise kentin farklı yerlerine dağılmış bulduklarından ve yeni mekâna intibak hâlinde olduklarından iletişim kurmaya açık değillerdir. Selma Hanım'ın hiçbir kadın arkadaşı yoktur. Ne Ömer Efendi'nin eşleri ve yakınları ne de Murat Bey'in ailesi ile karşılıklı ve sağlıklı bir diyalog kurabilir.

...Taceddin mahallesinin bütün belli başlı hanımları, onu ziyaret ettiler. Bir müddet de bu ziyaretlere mukabeleyle geçti. Fakat, bunların hepsi bitip de, Selma Hanım, pencerenin kafesleri arkasından karşığı evin kerpiç duvarlarını, sokağın acayip coğrafyasını tetkikten ve ara sıra ev sahiplerinin avludaki seslerini dinlemekten başka bir şey kalmayınca Ankara, onun gözünde birdenbire yeknesaklaşır... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 23).

Selma Hanım'ın oturduğu yer de kötüdür. Taceddin Mahallesi'nde iki geçeli bir evin tek yanında kirada oturmaktadır. Evin bulunduğu yerin sokakları dardır. İnsanlar fakir ve sefalet içerisinde dirler. Sokaklardan gündüzleri insanlar, akşamları çocuklar ve hayvanlar geçer.

...Derken, çocukların, küçük Ankaralıların mekteplerden dağılış saati gelir. Bunların kimi takunyalı, kimi yarım pabuçlu kimi de büsbütün yalınayaktır.

Fakat, bu ufacık kalabalık, dar sokağın içinden koşarak geçerken öyle bir gürültü, öyle bir çığlık kopar ki, Selma Hanım, çok defa parmaklarıyla kulaklarını

tıkamak zorunda kalır. Bunlar, birbirleriyle itişe kakışa, bazen söğüşe döğüşe geçerler ve kısık çığlıklarla birbirlerinin suratına öyle kaba küfürler, öyle iğrenç kelimeler savururlar ki, genç kadın, belki biraz da bunun için kulaklarını tıkamak lüzumunu hissederdi... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 24).

Bu betimlemeler, İstanbullu bir hanım olan Selma'nın gözünden yapılmaktadır. Selma, henüz Ankaralı olmadığından, bu mekânın dışında kalmış ve ötekileşmiş biri olarak gözlemlerini yapmıştır. Bu evrede Ankara ve Ankaralılar henüz Selma Hanım'a yabancıdır. Selma Hanım'a uzak olmakla birlikte kendisi gibi İstanbullu olan eşi Nazif Bey de Ankara'yı korkunç ve ürkütücü bulmaktadır.

...Nazif, kafası altüst, eve dönerdi. Ve o vakte kadar karanlık da basmış olurdu. Sokaklarda, tek bir fener yoktur. Bazı, o kadar zifiri karanlık olurdu ki Nazif, yürümek için yalnız ayaklarının değil ellerinin de yordamına ihtiyaç duyardı. Çıkrıkçılar yokuşunu bir sincip çevikliğiyle tırmanır ve yokuşun üst başında soluk soluğa kalırdı. Bir müddet aşağıya bakardı. Aydınlık namına, yalnız, istasyondaki on altı elektrik ampulünün ışığından başka bir şey görünmezdi. Sol tarafta, hapishane olarak kullanılan eski taş binanın ağır ve korkunç silueti bir ikinci karanlık gibiydi. Bunun mazgallarından, bazen o kadar donuk bir aydınlık sızardı ki, Nazif buna, yekpare karanlığı bin kere tercih ederdi. Ve o vakit, içini bir korku alıp Samanpazarı'na doğru daha hızlı yürümeye başladı. Oradan, Tacettin mahallesine giden dar yokuşlardan birine sapar, taştan taş sekerek ve elleriyle kerpiç duvarlara tutunarak, nihayet, kan ter içinde evine varırdı... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 69).

Selma Hanım'ın henüz Ankara'ya nüfuz edemediği zamanlardaki algıları çoğunlukla iç mekân tasvirleri ile yapılmıştır. Evinin içerisi (temizliği yapılırken görürüz), avlu, pencereden görünen dar sokak ve kerpiç duvarlar, Selma Hanım'ın bakış açısından verilmekte, bu yolla öteki konumundaki bir İstanbul hanımının Ankara'yı kavrayışı sorgulanmaktadır.

Taceddin Mahallesi, Samanpazarı ve civarı eski Ankara'yı temsil eden yerleşim bölgelerinden birisidir. Başkent oluşu ile birlikte Ankara'nın merkezi artık burası olmayacak ve Ankara, Çankaya'ya doğru bir gelişim izleyecektir. Dolayısıyla Selma Hanım'ın eski Ankara'yı bir türlü sevmemesi sembolik anlamda Mustafa Kemal öncesi dönemi onaylamadığı anlamına da gelmektedir. Romanın ideolojik bir alt

yapısının olduğu da düşünüldüğünde, Yakup Kadri'nin, Atatürk Ankara'sını yüceltmek için böyle bir karşıtlıktan yararlandığı söylenebilir.

Kitabın buraya kadar olan bölümündeki tanımlama ve tasvirlerin, geneli kapsayacak biçimde Ankara'nın yapısıyla ilgili özellikler olarak algılanması, Selma Hanım'ın bakış açısından olduğu gibi, tek taraflı bir tanımlama ve olumsuzlama olur. Çünkü Ankara'nın bu halde olmasının önemli nedenlerinden birisi de Milli Mücadele'nin ve yokluk döneminin yaşanıyor olmasıdır. Romanda bu duruma örnek olarak Selma Hanım'ın bir kıyafet diktirmek üzere kumaş almak için çarşıya çıkması verilebilir:

...Selma Hanım geçenlerde ev sahibi hanımlarla çarşıya gitmişti. Bir mendil bulamadan döndü. Ne Samanpazarı, ne Çıkrıkçılar yokuşu, ne Balıkpazarı, ne İstanbul caddesi, ne Karaoğlan çarşısı kaldı. Her taraf bir yangın ertesinin veya bir talan sonunun manzarasını gösteriyordu. Hangi dükkânda neye el atsalar, karma-karışık bir hırdavat yığınından başka bir şey bulmanın imkânı yoktu... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 25).

Milli Mücadele döneminin de etkisi ile Ankara, açlık, sefalet ve aczin egemen olduğu günler geçirmektedir. Bir de merkeze (İstanbul) uzaklığı ve taşralı yapısı, burayı ilk gören, zengin ve kültürlü kişilerde⁴ derin etkiler bırakmaktadır. Bu dönemde Ankara, Anadolu'nun sembolik bir görünümü biçimindedir. Atatürk 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelmiş ve Milli Mücadele hareketini buradan yürütmüştür.

...Mustafa Kemal'in, 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelmesinden sonra, zaten kent, Türk Kurtuluş Savaşı'nın tek karargâhı durumuna gelmişti. Atatürk, Ankara'ya, ülkenin ekonomik ve toplumsal gelişmesi için var olan gizilgücün seferber edilebilmesi için en elverişli yer gözüyle bakmıştır. Bu nedenledir ki, 6 Ekim 1923'te, İstanbul'un işgal güçlerinden kurtarılmasından hemen sonra, İsmet İnönü ve arkadaşları, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir yasa önerisi vermiş ve başkentini yerinin değiştirilmesini istemişlerdir... (Keleş, 1993, s. 217).

Romanda, Selma Hanım'ın Ankara hakkındaki ilk izlenimleri kentin bu sıkıntılı sürecine denk gelmektedir. Ancak, Milli Mücadele Hareketi'nin merkezi olan Ankara, bu hâliyle kalmamalı ve medeniyet getirilmesi gereken bir yer olmalıdır. Bu düşünce, romanda yine Selma Hanım aracılığıyla verilir. Selma Hanım, Atatürk ile şekillenmeye

ve hızlı bir şekilde değişmeye başlayan Ankara'yı Binbaşı Hakkı Bey sayesinde tanımaya başlamıştır.

Eşi ile milletvekili Murat Beylere giden Selma Hanım bu aile ziyaretlerinden birinde Binbaşı Hakkı Bey ile tanışır. Binbaşı Hakkı Bey, bütün ömrü cephelerde geçmiş, millî değerlere bağlı bir Kuvâ-yi Millîye askeridir. Tanışmalarından kısa bir süre sonra Nazif Bey, Selma Hanım ve Binbaşı Hakkı Bey at ile Ankara'nın çeşitli yerlerine gezilere çıkarlar.

Ankara, dış mekân açısından önce doğal bir çevre olarak karşımıza çıkar. Nazif Bey'in İstanbul'dan arkadaşı olan Murat Bey ve ailesi Etlik civarında oturmaktadır. Selma Hanım ve Nazif Bey hafta sonları aile ziyaretinde bulunmak üzere Taceddin Mahallesi'ndeki evlerinden Etlik'e gitmektedirler. Etlik'in yolu, izi yoktur. Bununla birlikte havası, suyu iyidir ve doğal bir güzelliğe sahiptir.

...Ve iki gün sonra, Mebus beyin gönderdiği yaylada, birtakım dolambaçlı sokaklardan, hiç insan eli değmemiş kır yollarından, derelerden, tepelerden geçerek Etlik'e vardılar. Mebus Murat Bey, geniş viran bir bağın ortasında bir küçük Bektaşî tekkesini, metruk bir ayazmayı andıran acayip bir binada oturuyordu....

...Lâkin, bütün bunlara rağmen Selma Hanım, burasını Ankara kasabasına bin kere tercih etti. Çünkü, burada, ona Ankara'dan büsbütün başka bir yerde olduğu hissi geliyordu. Burada, hiç değilse, bütün mânâsıyla bir kır, bir köy hayatı sürmek imkânı vardı. Ufuk vardı, etrafta bir parça yeşillik vardı ve boz toprak dalgalarının bir-biri ardı sıra yayılışlarında gözü oyalayan bir gölge ve çizgi ahenği vardı ve başında oturdukları bu havuz, bir genişçe yalaktan ibaret olmakla beraber, içinde temiz ve berrak bir suyun serinliği ve şırlıtısı duyuluyordu. (Karaosmanoğlu, 1972, ss. 26-27).

Bu ziyaretlerin arkası gelir. Zamanla Selma Hanım çevreyi görerek tanır. Taceddin Mahallesi ve Etlik arasında kalan bölge Ankara'nın coğrafi yapısı, doğal görünüşleri açısından tasvir edilmektedir. Örneğin Etlik'e gidilip gelirken Selma Hanım, Aktepe, Kalaba Köyü'nü tanır, Solfasol'ü öğrenir. Aktepe sulak bir bölge olarak tanımlanmaktadır:

- 'Söyleyin, ne farkı var, buranın Göksu'dan?'

...Vekilin bu sözü sanki pek zarif bir nükteymiş gibi kahaahalarla karşılandı. Vekil Beye, Göksu'yu hatırlatan bu yer, Aktepe'nin arkasında bir dere kenarıdır.

...İlk defa olarak, ömrümde ilk defa olarak, burada,

kendi etimden, kendi kanımdan, kendi cevherimden insanlar içinde yaşadığımı hissediyorum. Haydi canım, burayı Göksu'ya benzetmek bir küfürdür. Burası: 1921'de Ankara'nın yanı başında akan bir dere kenarıdır'... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 60).

Kalaba, kenarlarından geçtikleri küçük bir köydür. Ziraat Fakültesi bu bölgededir. Bu bölge yine kısmen yeşilliklerle dolu sulak bir alan olarak anlatılmaktadır:

Sonra, küçük bir köyün kenarından geçtiler. Suyu çekilmiş bir kuyu başında dört beş çocuk oynuyordu ve köyde bunlardan başka hayat eseri yoktu. Binbaşı Hakkı Bey:

- 'Kalaba köyü' dedi.

Gemlerini sağa doğru çekince, nispeten yeşillik bir vadiye girdiler. Murat Beyin bağına gidip gelirken Ziraat Mektebinin önünde başlangıcını gördükleri dere iki sıra büyük söğüt ağaçlarının arasından buradan geçiyordu (Karaosmanoğlu, 1972, s. 42).

Bununla birlikte asıl suyun merkezi başka bir yerdedir. Ankara'da içme suyu Solfasol köyündeki kaynaklardan eşeklerle getirilmektedir. Murat Bey ve ailesi, içme sularını buradan temin etmektedirler.

... 'Bu su, her yerde bulunmaz ha!.. Halis Solfasol suyu' diyordu. 'Başka yerde Solfasol niyetine birtakım sular içersiniz ama, o başka bu başkadır. Asıl su, köyün üst yanındaki kaynaktan çıkar. Fakat, sucular, oraya kadar gitmeye üşenirler ve hep aşağıdaki çeşmeden doldurup getirirler. Gerçi, yemin etseler başları ağrımaz.' Solfasol denilen bir köy vardır ve hakikaten su oradan gelmiştir.... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 28).

Selma Hanım, Ankara'nın bu kısmını epeyce tanıdıktan sonra diğer yüzünü de tanımaya başlar. Onun kişiliğindeki değişim de bu tanıma süreci ile başlamaktadır. Bu kez bakış açımız, Selma Hanım'ın bakış açısına paralel olarak, Taceddin Mahallesi'nden Çankaya'ya doğru çevrilir. Cebeci sirtlarından Kavaklıdere'ye, oradan da Çankaya'da Mustafa Kemal'in köşküne doğru bir Ankara tasvir yapılar. Taceddin Mahallesinden yola çıkıldığında Cebeci bir merkez olmakla birlikte sonrası arazi olarak tanımlanmaktadır: "Karşiki sokaktan doğru Cebeci'ye çıkacağız. Oradan derhal kır başlar" (Karaosmanoğlu, 1972, s. 45). Bu kırsal bölge aşıp atla yapılan uzun bir yolculuktan sonra Kavaklıdere'ye ulaşılır. Çankaya'nın başladığı yer olan Kavaklıdere, romanda şöyle tasvir edilmektedir:

...Derken küçük bir kavak korusunun içine girdiler. Bunun ortasından ince ve berrak bir su akıyordu. Hakkı Bey, buranın adını söyledi:

- 'Kavaklıdere... ve ilave etti: -İşte Çankaya bu noktadan başlar'.

'Hakikaten, kavaklar arasından çıkılınca topoğrafya değişiyor, hatırı sayılır bir dik yokuş başlıyordu'... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 48).

Kavaklar arasında bir kuru ve bir dere ile tanımlanan Kavaklıdere'den sonra Çankaya'ya gitmek için biraz daha yol almak gereklidir. Kavaklıdere'nin ardından Küçükkesat'ı geçmek gerekir. O dönem için Küçükkesat özellikli bir yer değildir. Öyle ki, Selma Hanım, Küçükkesat'a vardıklarında nerede olduğunun bile farkında olamamıştır:

- 'Biraz erken çıktık. Hava çok sıcak' dedi.

- 'Ooo, siz buraya bakmayın; Çankaya o kadar serindir ki, akşamüstü dışarıda pardösüsüz durulmaz'...

- 'Buradan görülüyor mu' Çankaya?

Binbaşı Hakkı Bey, kamçısının ucuyla Küçükkesat sırtlarını göstererek:

- 'Bu tepenin arkasında' dedi.

Selma Hanım, o tepenin arkasında Elmadağı'nın uçlarını görüyordu:

- 'Aman ne uzak, ne yüksek! Oraya kadar mı tırmanacağız?'

Hakkı Bey, güldü:

- 'Evet, ve onun biraz ötesinde ezeli karları göreceğiz'... (Karaosmanoğlu, 1972, s.47)

Romanda anlatıldığı kadarıyla o dönemde Çankaya'nın da yolu, izi yoktur. Sadece yukarıya doğru çıkılırken kimi evlerden söz edilir. Yol boyunca sözü edilen tek yerleşim bölgesi de Çankaya sırtlarındaki bu evlerdir:

Bir tepeye doğru kıvrıla kıvrıla çıkan bu yokuşun her tarafından ağaçlıklı bağlar vardı ve bunların artasında çitaları kırmızıya boyanmış kırmızı pencereci kerpiçten bağ evleri, tıpkı Eyüp oyuncaklarını andıran boyalarıyla manzaraya keskin bir hususiyet vermekteydi. Selma Hanım:

- 'Bu evlere bayılıyorum' dedi. Ankara'ya girerken bizi ilk karşılayan bu kınalı evler oldu.

- 'Kınalı mı dediniz? Hoş bir teşbih'...

- 'Bir parça da resimlerde gördüğümüz Alman ve Flenk şelalarını hatırlatmıyor mu?'... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 49).

Küçükkesat ile Köşk'ün olduğu bölge henüz boş bir arazi durumundadır. Aşağı bölgelerde, yol kenarlarında bağ evleri bulunmaktadır. Yukarıya doğru çıkıldıkça, doğa el değmemiş bir hâldedir.

...Binbaşı Hakkı Bey:

- 'İşte Çankaya'... dedi.

Bunu demesiyle atların, iki tarafı yabangülleriyle bezenmiş bir hendek içine dalması bir oldu. İri yabangülleri.... Selma Hanım:

- 'Aman ne güzel, ne güzel!'... diye haykırdı.

Hakkı Bey:

- 'Ta yukarıya kadar, yol, hep böyledir' dedi.

- 'Aaa, bu, bir yol mu?'

- 'Ne zannettiniz ya?'

- 'Ben kendimizi, bir bağın hendeği içinde sanmıştım.'

Gerçi bu yol o kadar dardı ki, iki hayvan yan yana ancak sıkışabiliyordu. Binbaşı Hakkı Beyin dolakları ikide bir Selma Hanım'ın bacaklarına sürtünüyor ve güller atların boynunu kamçılıyordu. Genç kadın bunlardan birkaç tanesini kopartmak istedi. Zabit Bey:

- 'Bırakın' dedi. 'Dönüşte ben size, istediğiniz kadar toplatayım'... (Karaosmanoğlu 1972, s. 48).

Romanda Çankaya'ya kadar anlatılan bölge yine Ankara'nın doğal yapısı ile ilgili tanımlamalardan oluşmaktadır. Selma Hanım, Ankara'nın küçük bir yer olduğunu sanmakla hata etmektedir. Gezip tanıdıkça, Ankara gözünde gittikçe büyümekte ve güzelleşmektedir: "-Ankara'yı küçük bir yer mi sandınız? Sizi, daha nerelere götüreceğim. Bu caddenin ucunda Dikmen diye bir yer vardır, o kadar pitoresktir ki... Bir başka gün de göle gideriz. Ördek avına..." (Karaosmanoğlu, 1972, s. 47).

Selma Hanım'ın Çankaya'da Mustafa Kemal'in köşkünü gördüğü andan itibaren mekân tasviri anlamı değişir. Burada Ankara artık bir taşra kenti değildir. Onun coğrafi özelliklerini anlatmak anlamlı olmayacaktır. Dönem olarak düşünüldüğünde, Türk tarihi açısından Milli Mücadele Hareketi oldukça önemlidir. Bu hareketin lideri Mustafa Kemal'in kimliği ve kişiliği Türk tarihinin seyrini değiştirdi.

recek kadar önemlidir. Mustafa Kemal Atatürk, sınırlı olanaklar ve yokluklarla bu mücadeleyi kazanmış ve büyük işleri gerçekleştirmiştir. Selma Hanım'ın bunu anladığı an Atatürk'ün Ankara'da kaldığı köşkü gördüğü andır:

Bir müddet daha çıktılar. Şimdi Çankaya'nın yüksek bir noktasındaydılar. Biraz ötede bir küçük yarın ucunda, kocaman ağaçlar arasından, kayalara yaslanmış dört köşe bir taş bina gözüküyordu. Binbaşı Hakkı Bey atını durdurdu ve eliyle o görülen binayı işaret ederek:

- 'İşte, Paşa'nın evi burası'...dedi.

...Selma Hanımın yüreği ağzına geldi. Gerçi, Millî Hareketin başının Ankara'da ne kadar sade yaşadığını biliyordu. Fakat bu sadeliğin derecesini kendi gözleriyle ölçerken bir mucize karşısında gibi hayret ve heyecana düşmüştü. Ne! Bütün dünyanın kendisinden bahsettiği Adam, bu kayaların dibindeki taştan kulübede mi oturuyor? Genç kadının gözleri önünde, Londra'da Westminster sarayının, Paris'te Elysée'nin, Washington'da Whitehouse'un resimlerinde gördüğü muazzam ve muhteşem silüetleri tecessüm etti. Bunların yaldızlı tavanları altında, belki şu dakikada, şu kulübede oturanın adı söyleniyordu. Bu kulübenin sahibi mi? Mustafa Kemal Paşa, şüphesiz o bile değildi.

Binbaşı Hakkı Bey, güya, genç kadının zihninden geçen fikri tenkit ediyormuşçasına:

- 'Daha yeni naklettiler. Kira ile oturuyorlar' dedi.

Selma Hanım, bu binanın yanı başında bir küçük ev, onun biraz ötesinde bir büyük çadır görüyordu. Kocaman bir ağacın dibinde bir nöbetçi bekliyordu. Derken, bir başka nöbetçi, çadırdan çıkıp taştan binaya doğru yürüdü... (Karaosmanoğlu, 1972, ss. 49-50).

İşte bu alçakgönüllülük ve sadeliğin farkına vardığı andan itibaren Selma Hanım, Anadolu insanı gibi olmaya başlar. Anadolu insanının dışarıdan görüldüğü gibi olmadığını anlar. Değerlerine sahip çıkar ve Mustafa Kemal'i anlamak için çaba harcar. Aslında dönem doğruyu ve yanlışlı ayırt edebilecek bir serbestlik tanımamaktadır insanlara. Ancak Selma Hanım tüm bu kötü şartlara ve duruma rağmen merkezdeki doğru kişiyi bulmuştur. Artık Anadolu'ya gidecek ve Millî Mücadele Hareketi'nin içinde yer alacaktır. Bu amaçla Eskişehir'e gider ve oradaki hastanede yaralıları tedavi etmek için hastabakıcılık yapmaya başlar. Eskişehir düşmek üzere iken Ankara'ya gelir ve her gün Cebeci Hastanesi'ne gitmeye başlar:

- 'Eskişehir'deki vazifenize burada da devam edersiniz, Cebeci hastahanesine müracaat ediniz' dedi.

Genç kadın, içinden: 'Ne tuhaf bir tavsiye' diye söylendi. Fakat üç dört gün sonra, boşalan Ankara'nın içinde onun için yegâne teselli yeri, Cebeci Hastahanesi oldu.

Her sabah, erkenden çıkıyor, mezarlığın kara taşları arasından âdeta şevkli, neşeli adımlarla geçiyor ve derenin öbür yamacındaki gölgeli yokuşu bir hamlede tırmanıyordu (Karaosmanoğlu, 1972, s. 67).

Selma Hanım'ın artık eşi Nazif Bey ile yolları ayrılmak üzeredir. İstanbullu olan Nazif Bey banka memuru olarak Ankara'da bulunmakta ve Millî Mücadele sırasındaki gelişmeleri arkadaşı Murat Bey aracılığıyla yakından takip etmektedir:

...Nazif bu ıssız vıranenin içinde tek başına yürüyerek, Meclisin civarına kadar geliyordu. Orada, ekseriya, Murat Beyle buluşuyorlardı. O, ailesini Kayseri'ye göndereli ve Meclis müzakereleri günden güne mevzuunu kaybedeli, hemen bütün saatlerini -birçok kimseler gibi- Meclis karşısındaki Belediye Bahçesinde geçiriyorlardı.

Bu arada, kalabalığın sayısı, bazen ona, bazen yirmiye kadar çıkardı. Meclisten sızan en taze muharebe havadisleri buradan alınabilir ve gene harbe dair en selâhiyetli tefsirler, mülâhazalar burada yapılırdı... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 68).

Memleketin durumu kötüye gitmektedir. Hem kişiliği hem de fiziksel özellikleri açısından Nazif Bey Millî Mücadele Hareketi'ne katılabilecek durumda değildir. Çankaya ziyareti sırasında Köşk'ü, eşi gibi uzaktan görmüş olmakla birlikte Millî Mücadele ruhu ona nüfuz edememiştir. En kısa zamanda Kayseri'ye kaçma planları yapmaktadır. Bu nedenle Selma Hanım ile birlikteliklerini sona erdirmek zorunda kalırlar.

II. Yeni Ankara: Yenişehir

Ankara'nın ikinci bölümünde, 1922 ve 1926 yılları arasında, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'nın ve Millî Mücadele Hareketi'ne destek veren kişilerin durumu anlatılmaktadır. Savaş dönemi artık sona ermiş, barış dönemi olarak adlandırılan girdaplı, zor ve belirsiz bir sürece girilmiştir.

Bölümün başlangıcında, Selma Hanım, Yenişehir'deki evinde tasvir edilir. Şık bir apartman dairesinde oturmaktadır. Binbaşı Hakkı Bey ile evlidir. Bu evliliğin hikâyesi

kısaca şöyle anlatılabilir: Erkan-ı Harp zabiti olan ve Millî Mücadele Hareketi içerisinde önemli mücadeleler veren Hakkı Bey, İzmir'den İstiklal Madalyası ile döner. Savaş sırasında Nazif Bey'in korkaklığı ve sindirilmişliği karşısında Binbaşı Hakkı Bey tam bir kahramandır. Selma Hanım'ın başını döndüren gerçeklik de budur. Öte taraftan Selma Hanım'ı Hakkı Bey'e bağlayan ikinci unsur aynı ülküye inanmalarıdır. Bu ülkü, Mustafa Kemal ve onun idealleridir.

Romanın ilk bölümünde, Kuvâ-yi Millîye kahramanı olan Binbaşı Hakkı Bey, bu bölümde bir şirketin yönetim kurulu başkanıdır. Devletin komisyon işlerinde görev alabilen bir mutavassıttır. Romanın ilk bölümündeki kişiliği tamamen değişmiş, o ideal kahraman gitmiş ve yerine zavallı bir insan gelmiştir. Tuhaf bir Avrupa özentisi içerisinde girmiş olan Hakkı Bey Avrupa'da bile terk edilmiş görgü kuralları ve davranış biçimlerini taklit etmekte, bu yüzden de gülünç duruma düşmektedir.

1922 yılında kurulan ilk Millet Meclisi'nde milletvekili olan Murat Bey, milletvekilliğinden ayrılmış, müteahhitlik işlerine girmiş ve arsa spekülasyonu yaparak kısa zamanda zengin olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında başkentte yoğunluklu bir biçimde oluşan toprak rantı kent planlamasını da etkilemiş ve Murat Bey de dönemin türedi zenginlerinin arasında yerini almış, sosyeteye karışmak çabası içerisinde girmiştir. Kitabın ilk bölümünün tipik insanlarından yobaz bir din adamı olan ve Selma Hanım'ın yüzüne bile bakmayan Şeyh Emin ise II. bölümde tamamen değişmiş, sosyetenin aranır kişisi olmuştur.

İkinci bölümün ana temasını modernite algısının insanlar üzerindeki etkisi ve insanların bu etkinin getirdiği yeni iktidar ilişkileri arasındaki bocalamaları oluşturmaktadır. Modernleşen ve yenilenen Ankara ve Cumhuriyet insanı kendi kimliğini aramaktadır. Hiçbir şey artık eskisi gibi değildir. Ne Ankara ne de bu şehirde yaşayan insanlar.

Ankara artık Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentidir. Millî Mücadele öncesi bir kasaba görünümünde olan kent birden önem kazanmış bir şehir konumuna birden yükselmiştir. Şehrin gelişmesinde ve büyümesinde 1923 Cumhuriyet bağımsızlığı ve yeni devletin kurulması en önemli etken olmuştur. Bilindiği üzere 1922-1931 yılları arasında Batı modeline uygun bir devlet anlayışı egemendir. Bu anlayışta sonraki dönemlerde zaman zaman eleştirilebilecek kimi aşırılıklar yaşanmıştır. Yakup Kadri bu aşırılıklar konusundaki eleştirel tavrını romanın ikinci bölümünde yansıtmaktadır.

Yeni Ankara'nın merkezi Yenişehir olmuştur. Yeni Ankara'yı sembolize eden Yenişehir ile birlikte, Cumhuriyet döneminde yaşanan yanlış modernleşme eğilimine ya da daha doğru bir deyişle modernleşme algısının insanlar tarafından yanlış anlaşılmasına bir vurgu yapılmaktadır.

...Yeni Ankara, baş döndürücü bir suretle inkişaf ediyordu. Taşhan'ın önünden Samanpazarı'na, Samanpazarı'ndan Cebeci'ye, Cebeci'den Yenişehir'e, Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru uzanan sahalarda üzerinde, apartmanlar, evler, resmi binalar, sanki yerden fıkkırıcasına yükseliyordu. Bunların her biri, yapanın bilgisine ve yaptıranın zevkine göre birtakım şekiller ve renkler almakla beraber, dikkatli bir göz için, hemen hepsine hâkim olan bir exotique mimari tarzının sırtıttığı da aşıkardı. Meselâ, Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru sıralanan villalar arasında kulesiz, saçaksız binalara rasgelmemek mümkün değildi. Birbirinden örnek alan ve bazıları hep bir mimarın elinden çıkmış bulunan bu kuleli ve geniş saçaklı evler, etraflarını çeviren hendeklerin ortasında birer Derebeyi şatosunu andırıyordu...

Şehir içindeki, apartmanların, resmi binaların ise Hint racalarının saraylarından farkı yoktu. Bazıları da, ogival pencereleri, yeşil renkli, yıldız murabbalı saçaklarıyla Osmanlı devrinin medrese ve imarethane mimarisinin soysuzlaşmış bir devamı idi.

Lâkin, bereket versin ki, ilk yılların acemiliği ve zevksizliği yüzünden meydan alan bu cereyan, birdenbire yerini modern mimariye bıraktı. Villaların kuleleri yıkılmaya, ogival pencereler mustakil olmaya ve yeşilli yaldızlı saçaklar ortadan kalkmaya başladı. Birçok binanın cepheleri, sakalını bıyığını traş eden adamların yüzleri gibi değişiyor, düzeliş sadeleşiyordu... (Karaosmanoğlu, 1972, ss. 99-100).

Değişim ve dönüşüm hızla yaşanmaktadır. Bu farklılaşma önce dış görünüşte kendisini belli etmekte, şehrin görünen çehresi değişmektedir. Yukarıdaki tanımlama, dönemin Ankara'sının değişken koşulları için oldukça iyi bir örnektir. Burada, toplumun parçalanmışlığı ve odak merkezinin bulunamaması söz konusudur. Her ne kadar sınırlı bir canlanma olsa da o da beklenen ve istenen düzeyde değildir. Yazar, bu gerçekliği Yenişehir'deki evleri tasvir ederken vermektedir.

...Yenişehir'de bütün evler, sanki, bir benlik ve benlikçilik kalesi gibidir. Etrafı bahçe duvarlarıyla çevrilmiş

ve birbirlerinden en az kırk elli metre uzakta duran bu evler, dışarıdan bakan herhangi bir müşahedecinin gözüne her şeyden evvel, birer egoism yuvası şeklinde görünür. Bellidir ki, burada ne bir cemaat, hatta, ne de bir mahalle hayatı teessüs edebilmiştir. Her aile kendi fildişi kulesi içine çekilmiştir. Bu yüzden Yenişehir, daimi bir sessizlik ve ıssızlık içindedir. Bahçelerde bir tek çocuğun oynadığı görülmez; pencerelerden bir tek şarkı veya çalgı sesinin aksettiği işitilmez. Sokaklarda, gençliğe mahsus bir neşve ve şetaret tezahürüne rast gelinmez. Yenişehir'de birçok nişanlılar, birçok yeni evliler vardır. Fakat bunlar, nerelerde görüşürler, eğlenirler, oynasirlar, sevişirler, hiç belli değildir. Burada herkes, o kadar kendi içine, kendi kabuğuna çekilmiştir, herkes birbirinden öyle uzak ve çekingendir ki, ne bu evin ıstırabından öbür evin, ne bu ailenin şevk ve saadetinden öbür ailenin haberi vardır.... (Karaosmanoğlu, 1972, ss. 116-117).

Yenişehir'deki apartman ve evler, Cumhuriyet döneminde bir statü simgesidir ve erken dönem kentleşmeye birer örnek oluşturmaktadırlar. Dikey biçimde üst üste çıkılan yapılar geleneksel yaşamın özgürlüğünü kırarken geleneksel yaşamdan modern yaşama geçişin de simgesi olmuşturlardır. Romanda bu örneklerle aslında modernleşmenin getirdiği yabancılaşma ve onun insan üzerindeki olumsuz etkisi anlatılmaktadır.

Kültürel boyuttaki değişmelere sıra geldiğinde ise Atatürk inkılaplarındaki yenileşmenin yaşamsal boyuttaki bir karşılığı olarak Cumhuriyet baloları dikkati çeker. Bu tarz eğlencelerin yozlaşmış ve ilkel biçimi Selma Hanım'ın evinde verilen partilerle romanda anlatılır. Ankara Palas'ta⁵ 5düzenlenecek olan yılbaşı balosu tasviri ise yeniliklerin zengin ve eğitilmiş kişiler tarafından heyecanla karşılanmasına karşın halk arasında pek de anlaşılıp kavranılamamış olduğunu göstermektedir. Atatürk devrimleri ile Türk toplum hayatına getirilen bazı yenilikler ilk defa Ankara Palas'ta başlatılmıştır. Burada özellikle kadınların erkeklerle eşit koşullarda sosyal hayata girmesine ön ayak olmak üzere düzenlenen sosyal etkinliklere Atatürk'ün ev sahipliği yaptığı bilinmektedir.

Birinci bölümde, uzun uzun anlatılan doğal çevre bozulmuş, yerine yapay bir çevre gelmiştir. Gündelik hayatın mekân pratikleri ile ilişkisi bulvarlar, ticaret merkezleri, alışveriş merkezleri gibi yeni kamusal alanların meydana gelmesine neden olmaktadır. Örneğin Atatürk Bulvarı bunlardan birisidir. Burada ev ve iş mekânları birbirinden

ayrılmıştır. Bankacılık ve ticaret sektöründeki gelişme de kayda değerdir.

...Selma Hanım, bazı neşesiz dakikalarında, kendini sokak kalabalığının arasına atınca, âdeta, yazın sıcaktan bunalmış bir kimsenin, denize atıldığı zamanki ferahlığını duyuyordu ve şimdi, Ankara'da kalabalık sokakların sayısı çoğalmıştı. Gerçi, Jansen plânına göre açılmış olan ana cadde, henüz herhangi bir Avrupa metropolündeki boulevard (bulvar) veya avenue'lar gibi işlek ve canlı görünmekten uzaktı. Fakat, bu ana caddeye doğru inen sokaklarda eski tenhalıktan eser kalmamıştı. Çünkü, eski şehrin bir salyangoz izine benzeyen dolaşık, çapraşık sokaklarında dağılıp kaybolan halk, şimdi, belli başlı birkaç muntazam mahallede toplanmış bulunuyordu. Sonra Kaleiçi'nde ve eski hanların ücra ve karanlık kovuklarında sinmiş yerli esnaflar, tüccarlar, zanaat sahipleri bir taraftan bu kovuklar yıkıldığı, diğer taraftan piyasada, artık bu gibi parakende işlere imkan kalmadığı için, toplu bir tarzda, bu yeni ve merkezi mahallelere gelip birtakım modern binalara, dükkân ve mağazalara yerleşmişlerdi.... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 139).

Ankara, savaş sonrası dönemde yeni Cumhuriyet ile birlikte hızla kalkınmaktadır. Temizlik, ışıklandırma, su ikmali, kanalizasyon, elektrik ve iletişim sistemleri, ulaşım gibi kamu hizmetlerinde de büyük bir ilerleme kaydedilmektedir. İlerleme Ankara'nın yeni yüzünde gerçekleşmekte, eski Ankara tükenilmişliği yaşamaktadır. Çünkü romandaki Taceddin Mahallesi örneğinde anlatılan eski Ankara, sembolik olarak Osmanlı kalıntısıdır. Selma Hanım bunun farkında değildir, ancak bu durumu gören asıl kişi ise Neşet Sâbit'tir: "Havuzbaşı'na gelince, başını çevirip Selma Hanımın evine baktı. Bütün pencerelerinden elektrik ışıkları aksediyordu. Neşet Sâbit, omuzlarını silkti ve paltosunun yakasını kaldırıp, gündüz gibi aydınlık ve çöl gibi تنها caddeyi tutturdu" (Karaosmanoğlu, 1972, s. 105). Selma Hanım'ın ışıklar saçan evini gördükten sonra umursamaz bir tavırla kendi evine giden Neşet Sâbit, aslında Ankara'nın bütünün aynı olmadığını bilincindedir.

...Oturduğu mahallede, henüz hiçbir evin ne elektriği, ne suyu vardı. Elektrik, çok pahalıya mal oluyor, yanışılmaz bir lüks telâkki ediliyordu. Suya gelince, onun tesisatı henüz bitmemişti. Hele yaz geldi mi, aylarca bir damla su bulmak kabil olmuyordu. Zavallı Ankara halkı, muhasaraya uğramış bir şehirde gibi, yarı ıslak

çeşme ve kuyuların başında birbirleriyle kavga ediyordu.... (Karaosmanoğlu, 1972, s.107-108).

Selma Hanım bir çay partisinde Neşet Sâbit ile sohbet ederken içinde bulunduğu; ama tanımlayamadığı durumu netliğe kavuşturur: Millî Mücadele ruhu ve inkılapçılık ideali, Mustafa Kemal ölküsü onda ölmemiştir. Meselelere nereden bakacağını bilememekle birlikte, Yenişehir'deki lüks apartman dairesinde, şık giysiler içerisinde; dönemin sosyetesine çay partileri, eğlenceli toplantılar ve balolar düzenlerken öğrenemeyeceğini de anlamıştır. Kendini sorgulayan Selma Hanım ölküsü uğruna çalışması gerektiğini düşünür ve bu düşüncesini eşi Hakkı Bey'e açtığı anda onun tarafından küçümsenir. Hatta Hakkı Bey onunla alay eder. Selma Hanım artık eşine ve çevrelerindeki ona benzer insanlara yabancılaştığını hissetmektedir. Kendini bulmak için bir gün yeniden Taceddin Mahallesi'ne gider. Aradan geçen beş yılda pekçok şeyin değişmesine rağmen burası yine de izbe ve kötü bir yerdir. Selma Hanım yaşadığı evi bile bulamamış, sokaklarında yürüyememiştir.

...Fakat, Çocuk Sarayı caddesini geçip de, kestirme olsun diye, Şengül Hamamı'nın dirseğinden Samanpazarı'na doğru giden eski dar sokaklardan birine sapınca, bunun, o kadar kolay bir iş olmadığını anladı. Yamru yumru taşlar, daha ilk adımlardan itibaren, ince ve hafif iskarpinlerinin içinde, beş yıldan beri yalnız salonların parkeleri ve lineliuamları üstünde dans etmeye alışmış ayaklarını acıtmaya başlamıştı. Selma Hanım, bir taraftan da bu taşların diplerine sinmiş olan çamurlardan, çirkeflerden ve daha başka türlü pisliklerden sakınmaya çabalıyor ve onun içindir ki, yürüyüşü adeta, bir yaralı sülünün ittiratsız sıçrayışlarını andırıyordu....

Buralara ayak basmayı tam beş yıl olmuştu. Zaten eskiden bile güçlükle yönelebildiği bu sokaklarda, şimdi büsbütün şaşırıyordu. Beş on adımda bir durup etrafına bakınıyordu. 'Burada bir bakkal dükkânı olacaktı?' diyordu ve onun yerinde bir demirci dükkânı görüyordu. 'şurada bir cumbalı ev olacaktı?' diyordu ve karşısına bir arsanın yıkık duvarı çıkıyordu. Bazen, hiç hatırlamadığı mahallelere sapıyor, bir çıkış noktası bulup kurtuluyum derken, dönüp dolaşp biraz evvel bulunduğu noktaya geliyordu... (Karaosmanoğlu, 1972, ss.124-125).

Cumhuriyetle birlikte Ankara yenilenmeye, gelişmeye başlamıştır ama şehrin belli kısımlarının bu yenilikten ve Atatürk Türkiyesi'nden hâlâ haberi yoktur. Yakup Kadri

bu bölümde Taceddin Mahallesi'ni ve Yenişehir'i şöyle karşılaştırır:

...Bir şehir içindeki, hattâ bir şehrin iki yakın mahallesi arasındaki bu kesin hayat farkını kendi nefsinde iyice hissetmek için, Neşet Sâbit, bu mescide girip Mevlût ayinine iştirak etmek istedi. Selma Hanımın evindeki viskili, danslı çay ziyaretini bu şerbetli mevlûtta, ancak, iki üç kilometrelik bir mesafe ayırıyordu. Genç adam, yarım saat evvel Avrupa'nın tâ ucunda idi. Şimdi, tam Asya'nın, bir Ortaçağ Asya'sının göbeğindedir. 'Bu kadar ivicacı bir cemiyet içinde doğru yolu nasıl bulmalı? Bu Mevlûda gidenler mi haklıdır, o salonda dans edenler mi?' Doğrusu, Neşet Sâbit, kendisini ne onlardan, ne bunlardan sayıyordu... (Karaosmanoğlu, 1972, s.109).

Burada anlatılan eski ve yeni Ankara arasındaki en önemli uçurum kamusal alanda eşit bir gelişmenin yaşanmamış olmasıdır. Eski Ankara, Cumhuriyet Türkiye'sinde hâlâ Osmanlı dönemi yaşayışını sürdürürken yeni Ankara bir karmaşanın içinde kaybolmuştur.

Romanın bu bölümünde Ankara yeni bir kimlik kazanmıştır. Yakup Kadri kenti neredeyse bir harita gibi taramıştır. Mezarlık, istasyon kentin dış çizgisini çizerken alegorik anlamda kentten uzaklaşma ve bir başka evrene ya da başka bir uzama geçişi simgelemektedir. Selma Hanım artık kararını vermiştir. Hakkı Bey'den ayrılacak ve yaşamını çalışarak kazanacaktır. Bu kararı aldıktan sonra kendini Cebeci Mezarlığı'ndan geçerken bulur.

...Bunlar sayesinde, Selma Hanımın ıstırapında gitgide bir vuzuh hâsil oluyor ve ruhuna, tıpkı, Sakarya Muharebesi esnasında, askerî hastahane'de çalıştığı günlerdeki gibi bir ahenk ve muvazene geliyor, Cebeci mezarlığının kara taşları arasından geçerken kendi kendine söylediği şu sözler beyninin içinde tekrar kelime kelime canlanıyordu: 'Çalışmak, çalışmak. Bir şeye yaramak, bir şeye yarar ve lâzım olduğunu hissetmek!... İşte yaşamın yegâne mânâsı!'... (Karaosmanoğlu, 1972, s.118).

Bu bölümde, Ankara üzerine anlatılanlar, yanlış Batılılaşma, görgüzlük gibi kimi sıfatlarla tanımlanmaya çalışılırsa da aslında tüm bunlar, Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki kültürel pratikler, ekonomik durum ile yakından ilgilidir. Toplumsal kesimler bu pratiklere bağlı olarak birbirinden ayrırmakta ve yukarıdan aşağıya doğru sıralanmaktadır. Romanın ikinci bölümü, birbirinden ayrılan iki uç arasında gidip gelmektedir.

III. Ankara: Hayal Şehir

Romanın üçüncü bölümü 1937 ve 1942 yıllarını kapsamaktadır. Yani kastedilen dönem, Cumhuriyet'in ilanının on dördüncü yılıdır ve bu süreç yirminci yıla varana kadar devam edecektir. Bu bölümde Selma Hanım, Neşet Sabit ile beş yıldır evlidir ve Cebeci'de oturmaktadır. Bir önceki bölümde anlatılan Yenişehir'in yerini Cebeci almıştır. Romanda Cebeci şöyle tanımlanır:

...Selma Hanımla Neşet Sabit, Kaledibi'nin Cebeci'ye bakan yamacında geniş taraçalı bir apartmanda oturuyorlardı. Burası, sabahtan akşama kadar güneş içindeydi. Ve mahalleler birer anfiteatr şeklinde inşa edildiği için, öndeki bina arkasındakinin manzarasını kesmiyor, herkes kendi evinin penceresinden ufku seyredebiliyordu. Ve Ankara ufuklarına bakarken, eskisi gibi insanın yüreğine bir gariplik çökmüyordu. Aksine, göz alabildiğine uzanan yeşil tepelerin, gönle ferahlık veren bir munis enginliği vardı. Çünkü, eskiden, baştanbaşa boş ve ıssız duran bu saha, birtakım küçücük, beyaz köycüklerle birer kurdele gibi birbirine dolanan yollarla örtülüp şenlenmişti. Bu yilankavi yollar üstünde kırmızı ve sarı renkli otobüslerin günde hiç olmazsa üç dört defa köylerden şehirlere, şehirlere köylere gidip geldiği görülüyordu. Hele yaz mevsimlerinde, tatil günleri, şehirden bu köylere doğru, otomobil, motosikletli, bisikletli ve yaya kabileler halinde âdeta toptan bir akın oluyordu. Gerçi, Ankara'nın bu yanı, Gazi Çiftliği ve Etimesgut tarafları gibi sulak ve ormanlık değildi. Fakat, ortalarında bostan dolapları dönen sebze bahçeleri, küçük ağıl ve otlaklar buralara daha rüstai bir güzellik vermekteydi. Haftada iki gün, bu civarın mahsulleri Ankara'da kurulan köylü pazarında satılmakla beraber, birçok aileler taze yumurtalarını, tereyağlarını, kaymak ve sebelerini bizzat kendileri, yerinden tedarik etmekte ayrı bir zevk duyuyorlardı... (Karaosmanoğlu, 1972, ss.145-146).

Bu tasvir, Ankara'nın kentleşmiş görünümünden başka bir şey değildir. Yakup Kadri, romanın bu bölümünde idealindeki Ankara'yı anlatmaktadır. Atatürk döneminde başlamış ama tamamlanamamış kültür ve medeniyet algısı burada ütopyik bir gerçekliğe dönüşmüştür.

Selma Hanım, büyük bir Kız Müessesesi'nde yöneticidir. Neşet Sabit, ideal bir Cumhuriyet aydınıını temsil etmektedir. Gazeteci ve yazardır. İçtimai Mükellefiyet Teşkilatı'nın gönüllü üyelerindendir. İlerlemenin olması gerektiğini savunan Neşet Sabit, Batılılaşmayı temel almak gerektiğine

inanmakla birlikte Türk kültüründen de uzaklaşmaması gerektiğine inanmaktadır. Neşet Sabit, Atatürk Türkiye'sinin ideal insanıdır.

Romanın bu bölümünde, Selma Hanım'ın üçüncü bir evlilik yaparak Neşet Sabit ile nikâhlanması anlamlıdır. Yakup Kadri, Kemalist ideoloji, inkılap ve yeniliklerin yürütücüsü olarak artık demokratik ve siyasal erk ile kültürel gelişmeleri aracı olarak görmektedir. Romanın diğer bölümünde yer alan Binbaşı Hakkı, sembolik olarak askeri güç ve arkasından da içi boş ekonomik gelişme ile birlikte verilmektedir. Selma Hanım'ın Binbaşı Hakkı Bey'den boşanması, kurmaca dünyadan uzaklaşılacağı, askeri güç ve temellendirilmemiş ekonomik erk ile bir şeyin kazanılamayaçağı gerçekliğine vurgu yapılmasıdır.

Artık Ankara, romanın birinci bölümünde anlatılan pis, medeniyetin ulaşmadığı bir yer değildir. Ya da ikinci bölümde olduğu gibi iki uçurum hâline yaşanan, bir yeri anlamsız derecede lüks diğer bölgesi zayıf ve perişan, bir merkez de değildir. Ankara, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin medeniyet merkezidir. Bir kültür kaynağı hâline gelmiştir. Stadyumlarda spor müsabakaları düzenlenmekte, Büyük Tiyatro'da, Halk evlerinde yerli oyunlar sergilenmekte, salonlarda ya da açık havada konserler verilmekte, pek çok yerde resim sergileri açılmaktadır. Sinemalarda millî davalara hizmet eden satirik ve epik filmler gösterime girmektedir.

Eğitim düzeyi ilerlemiş, Tarih ve Dil Cemiyetleri birleşerek bugünkü Türk Akademisi'ni oluşturmuştur. Üniversiteler ve eğitim enstitüleri büyük bir çaba ile çalışmaktadır. Ekonomik refah vardır. Yüksek İhtisas Enstitüsü, Halkevleri ile İktisat ve Tasarruf Cemiyeti ortak faaliyetler içerisine girmişlerdir. Kooperatifler kurulmuş, köylü ve devlet işbirliği içerisine girmiştir.

Tüm bu anlatılanlar Kemalist ideolojinin özetlenmesinden başka bir şey değildir. Yakup Kadri özellikle *Ankara*'nın üçüncü bölümünde, roman kurgusunu zorlayacak derecede bu gerçekliklerin altını çize çize anlatmaktadır. Kimi yerde didaktizme varan bu gerçekler, Yakup Kadri'nin romana müdahalesi olarak tanımlanabilir.

Yazar Selma Hanım ve Neşet Sâbit'in yaşantılarını ideal bir ortamda tanımlamaya devam eder. Neşet Sâbit, gönüllü olarak yürüttüğü çeşitli faaliyetlerin yanı sıra gelecek sene açılacak olan Büyük Devlet Tiyatrosu'nda oynanmak üzere dört perdelik bir komedi yazmaktadır. İnşası tamamlanan Büyük Tiyatro binasında sergilenen bu

oyunu izlemeye Atatürk de gelir ve çok beğenir: “Büyük Devlet Tiyatrosunun açılma günü yaklaşıyordu. Bu tiyatro repertuarında, ilk oynanacak eser, Neşet Sâbit'in ‘Kaltabanlar’ ünvanlı komedisi olduğu için, genç adam, eseri oynayacak sanatkarlarla birlikte durmaksızın çalışıyor ve kulisteki provalara nezaret ediyordu” (Karaosmanoğlu, 1972, s.151).

Büyük Tiyatro'da, Neşet Sâbit'in oyunu oynandıktan sonra yazar ve oyuncular Pınarbaşı'ndaki bir restorana kutlamaya giderler ve burada sabaha kadar eğlenirler. Pınarbaşı özel bir mekândır. “Pınarbaşı, sanatkar ve edebiyatçılar arasında büyük rağbet kazanmış olan bir cabaret artistique'in adıdır ve burada eğlenceler tamamiyle kültürel bir mahiyet taşır” (Karaosmanoğlu, 1972, s. 158).

Neşet Sâbit ve Selma Hanım, tüm bu güzel ortamın bir sonucu olarak gündelik yaşamlarında huzurlu ve mutludurlar. Sosyal yaşamları canlıdır. Romanın sonunda Cumhuriyet'in yirminci yılını kutlamak için muazzam bir tören düzenlenir. Bu törende genç nesli yine Neşet Sâbit ve Selma Hanım'ın gözüyle tanırız. Eskiye ait hiçbir şey bilmeyen bu nesil, yarınlara umutla bakmaktadır. Geçmişin üzerine set çekilmiş, Atatürk ilke ve idealleri amacına ulaşmıştır. Herkes mutludur ve geleceğe umutla bakmaktadır.

IV. Mutlak Değer: Atatürk ve Ankara

Yakup Kadri'nin bu romanda kurmaca gerçekleri iki ideali anlatmak üzere aracı yaptığı söylenebilir: Atatürk ve Ankara.

Romanın ana figürü Selma Hanım üç erkekle evlenmiştir. Evliliklerin neden gerçekleştiği ve neden sonuçlandığı kurmacanın gelişimi açısından tam olarak tanımlanamamaktadır. Mekân olarak Ankara görünümüleri ile Selma'nın yaşamına giren erkekler ve erkek söylemi bir bütün olarak düşünüldüğünde, merkez figürün aslında ne Selma Hanım ne de erkek kahramanlar olduğu görülür. Merkez figür Atatürk'tür ve Atatürk Ankara'sıdır.

Atatürk roman boyunca neredeyse mitleştirilir.⁶ Yazar, Selma Hanım'ın yaşamındaki üç erkek tiplmesi ile birlikte ideal bir erkek modeli yaratmak peşindedir. O ideal erkek yukarıda anlatıldığı kadarıyla sadece Mustafa Kemal Atatürk olabilir. Çünkü Atatürk fiziksel özellikleri, kimliği ve kişiliği kadar devrimci ve yenilikçi yapısıyla da büyük bir insandır.

Kemalist ideoloji Türkiye Cumhuriyeti iktidar biçimlerini belirleyen hâkim unsur konumundadır. Atatürk'ün politikası, siyaseti, söylemi ve gücü, Yakup Kadri'yi derinden etki-

lemiştir. Bu etkiye yazarın Atatürk sevgisi de eklendiğinde romanın yazılış amacında bütünlüklü bir yapıya ulaşılabilir. Kültürel bir altyapısı bulunan romanda Atatürk, Levi-Strauss'un deyimiyile ideal olanın maddeleşmiş biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. “Kültür, fiziki dünyanın bir temsildir; dilin inşa ettiği anlam evreni içinde, yerkürenin dünyaya dönüşmesidir. Kültür, hikâyelerde, mitlerde, masalarda, tasvirlerde, retoriklerde, atasözlerinde, sanat eserlerinde, ritüellerle dile getirerek fiziki gerçekliğe anlam verme tarzıdır” (Levi-Strauss, 2013, ss.15-16).

Atatürk'ü yüce bir kişilik olarak anlatma eğilimi,⁷ *Ankara* romanı dışında Yakup Kadri'nin diğer eserlerinde de görülmektedir. Dolayısıyla yazarın, *Ankara* romanında, kenti Millî Mücadele yılları, Cumhuriyet'in ilk beş yılı ve on dördüncü yıldan sonra olmak üzere üç evrede anlatması anlamlıdır. Ankara,⁸ Cumhuriyet Türkiye'si ve Kemalist ideolojinin merkezidir. Bu süreç Kemalist ideolojinin insanlar tarafından benimsenmesini ve ideal bir güzelliğe dönüşmesini simgelemektedir. Kitapta bu gerçeklik, Selma Hanım'ın yaşamındaki Nazif Bey dönemi, Binbaşı Hakkı Bey dönemi ve Neşet Sabit dönemiyle aşama aşama okura yansıtılmaktadır. Bu dönemler aslında, Selma Hanım için süreç içerisinde bir uyanışı dile getirmektedir. Selma Hanım'dan yola çıkılarak genele bakıldığında, Atatürk devri için Türk insanı ve Türkiye modernleşmesinin de bu üç evrede olgunlaşmaya başladığı görülmektedir. Cumhuriyet'in onuncu yılından itibaren modern insan ve modern bir bilinç oluşmaya başlamıştır. Burada Türk insanının kendi iradesine sahip çıkması esastır. Yarını yeniden inşa etmek isteyen insan geçmişi silme ve tarihi yadsıma çabasındadır. Karaosmanoğlu da kitabında Selma Hanım'ı Mustafa Kemal ile üç yerde karşılaştırarak bu temel görüşü vermek istemiştir. Bu karşılaşmaların tümü romandaki bölümleri ve bölümlerin ana temasını desteklemektedir. Selma Hanım, Mustafa Kemal'i ilk olarak Eskişehir İstasyonu'nda görür. Savaş yaralılarına hizmet için gittiği Eskişehir hastanesinden Ankara'ya dönerken yaşanan karşılaşmada, Mustafa Kemal neredeyse bir ilah gibi anlatılır:

...Selma Hanım Eskişehir İstasyonunda, ara ve aman vermeyen bir ateş yağmuru altında Mustafa Kemal'in sâkin, kararlı ve kahraman çehresini görmüştü. Tahliye edilen kasabanın bozgun kalabalığı ortasında, keskin ve sıcak bir sesle emirler veriyor, yanında duran Garp Cephesi Kumandanına hemen hemen gülümseyerek bir şeyler söylüyor ve Ankara'ya ilk kafilayı götüreceği olan trene son yolcunun binmesini bekliyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu mahşer içindeki silueti, Selma Hanımın hayalinde o kadar derin nakşolmuştur ki, bunu en küçük teferruatına kadar hatırlıyordu... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 66).

Bu karşılaşmada, etraftaki tüm karmaşa ve panik hâline karşın Mustafa Kemal'in sükûneti ve bir kahraman olarak anlatılması anlamlıdır. Ateşe ve toplara karşı gülümseyerek bakarken tasvir edilmesi de aslında Millî Mücadele Hareketi'nin kazanılacağını hissettirmektedir.

Selma Hanım'ın Mustafa Kemal ile ikinci karşılaşması, Cumhuriyet'in kuruluşunun onuncu yılına denk gelmektedir. Burada Mustafa Kemal Atatürk, 10. Yıl Nutku'nun okurken anlatılır.

...Cumhuriyetin onuncu yıldönümü bayramında, Gazi Mustafa Kemal'in Türk milletine hitabı, bir devir başlangıcının, bir yeni sabahın ilk işareti gibi olmuştur. Bu hitap, Türk milletini, ilim alanında, ümran ve iktisat alanında güzel sanatlar alanında taze, şevkli ve toplu bir hamleyle davet ediyordu.

Selma Hanım, bunu bizzat Şef'in ağzından işittiği anı, dört yıldan beri, bir dakika unutamıyordu. Denilebilir ki, dört yıldan beri, hep o an içinde ve onun tesiri altında yaşıyordu.

Şimdi betondan Stadyum tribününün gürbüz endamının yükseldiği yerde, o vakit, çam tahtalarından, derme çatma birtakım yapılar vardı. Şimdi, yeşil çimenle örtülü saha, o vakit boş, çıplak ve yalçın bir çöl sahası idi ve üstünde civar köylerden, kasabalardan gelmiş bir alaca halk yığını kaynaşıyordu... (Karaosmanoğlu, 1972, s.135).

Nutuk, 19 Mayıs Stadyumu'nda okunmuştur. Burada Mustafa Kemal Atatürk üzerine iki türlü tanımlama yapılmaktadır. Birincisi ve ilki Atatürk'ü devlet adamı olarak yansıtan tasviridir ve aslında Atatürk'ün idealleri, inkılapları ve Türkiye çağdaşlaşması anlatılmaktadır. İkinci örnek yine aynı güne aittir ve Mustafa Kemal Atatürk'ün fiziksel portresinin çizimidir.

...Bu profil'in en belli, en göze çarpan hususiyetleri, alında, göz yuvasında ve çenede toplanmıştı. Bu alın, çok geniş olmamakla beraber, eski Yunan heykeltraşlarına bir genç kahraman kafası örneği olacak derecede düzgün, ahenkli ve yontuluydu. Göz oyukları çukur değildi, fakat bakışlarının derinden, çok derinden gelen bir hali vardı. Ve bütün yüzün enerjisi çenede toplanmış gibiydi. Bu kuvvetli, bu sert çene, kendi gücünden

emin bir yumruk gibi, hafifçe öne doğru uzanıyordu... (Karaosmanoğlu, 1972, s. 135).

Selma Hanım, Mustafa Kemal Atatürk 10. Yıl Nutkunu okurken çok duyulanır. Bu duyulanma anı aynı zamanda Atatürk'ün destan kahramanına dönüştüğü andır. Bu konuşma ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk ideal insan, mitolojik kahramandır. Bir Yunan heykeline benzetilen profili Atatürk'ün normal insan tanımlamalarından uzaklaşarak ölümsüz bir sanat eserine dönüşmesi demektir. Atatürk yaptıkları ve gerçekleştirdikleri ile neredeyse tanrısal bir güce sahiptir. Selma Hanım, Millî Mücadele Hareketi'ni dünyanın ikinci yaradılışı olarak görmektedir:

...Bundan dört yıl evvel, yüzünü gördüğü ve sesini işittiği yaratıcı, aydınlığa 'Ol!' demişti; aydınlık oluyordu. Suya 'Ol!' demişti, su oluyordu ve 'Suların arasında Levh olsun!' demişti. Levh meydana gelmişti ve 'tohum verir nebatı ve yeryüzündeki tohumu kendisinden olarak cinsine göre yemiş veren ağaçlar husule gelsin' demişti ve 'tohumun cinsinden türlü ağaçlar bitmişti!...' (Karaosmanoğlu, 1972, s. 137).

Buraya kadar yapılan Mustafa Kemal Atatürk tasviri, şahit olunan ama idealize edilen bir kişinin anlatımından oluşmaktadır. Yakup Kadri romantik bir anlatım biçimini ve tutumunu benimsemiştir.

Üçüncü karşılaşma, Büyük Devlet Tiyatrosu'nda gerçekleşmiştir. Selma Hanım'ın eşi Neşet Sâbit'in yazdığı komedi, tiyatrodaki sergilenen ilk temsildir. Mustafa Kemal Atatürk, Neşet Sabit'in oyununu izlemeye gelir. Yıl 1944'tür. Bu tarihte aslında Atatürk⁹ hayatta değildir, o yüzden hayali bir Atatürk anlatımı vardır. Tiyatro salonuna girişi ile birlikte halk büyük bir heyecana kapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk halkı selamladıktan sonra halk sakinleşip oyunu izlemiştir. Burada sakinleşmiş, ağırbaşlı ve olgun bir insan portresi çizilmektedir.

Romanda, çizilen Atatürk portresi ve Ankara tasvirleri ile Millî Mücadele ruhunun da desteğiyle, yirmi yıl içerisinde büyük Türkiye'yi kurabilmek düşüncesi Yakup Kadri tarafından dile getirilmiş olur. Atatürk anlatımları dışında Ankara anlatımlarında da aynı bakış açısı ve yöntemin kullanıldığına dikkati çekmek gerekir.

Romanda geçen mekânların çoğu Atatürk döneminin tipik örnekleri olmakla birlikte, dönemi ve ruhunu yansıtmaya işlevini de üstlenmişlerdir: Yenişehir'deki apartmanlar, Ankara Bulvarı, Ankara Palas, Büyük Tiyatro,¹⁰ 19 Mayıs Stadyumu,¹¹ Cebeci Hastanesi ve Selma Hanım'ın

işe giderken içinden geçtiği Cebeci Asrı Mezarlığı¹² gibi. Bu örnekler, kamusal ve beraberinde yaşanan toplumsallaşmanın mekâna yansıdığını göstermektedir. Roman Atatürk'e referans verebileceğimiz kamusal mekânlarla anlatılmaktadır.

Bahsi geçen mekânlar, sadece bir yeri imlemeyip aynı zamanda değişen yaşam koşullarını da örneklemektedirler. Ankara, başkent olduğundan beri çeşitli banliyö ve bölümler Eski Ankara, Yenişehir ve Cebeci'ye doğru kaymış, kentin merkezi değişmiştir. Yakup Kadri bu gelişmeleri sırasıyla verirken Yenişehir'i temsil ettikleri ile birlikte bir uç olarak kabul etmekte ve Ankara'nın ideal merkezini Cebeci olarak tanımlamaktadır. Cebeci, yeni Türkiye başkentinin kent kimliği ve kent kültürünün tipik örneği olmak durumundadır. Bu durum bize dönem içerisinde yenilenen kentsel kullanım alanları hakkında da bilgi vermektedir. Kent, merkezdeki bu tarz değişimlerle birlikte kendi içerisinde de dönüşüm sürecini yaşamaktadır. Bu dönüşüm, fiziksel ve sosyokültürel değişimi hızlandırmaktadır.

Sonuç

Yakup Kadri'nin, *Ankara* romanı, estetik özellikler açısından kimi kusurları barındıran bir yapı içermektedir. Romanda, didaktik öğelerin anlatımı, estetiğin önüne geçmiştir. Bu tutum, edebiyat ve sanat açısından bir kusur sayılırken öte taraftan anlatılanlar dönemin gerçeklerini barındırma anlamına gelmekte ve tarihsel gerçekler hakkında da önemli ipuçlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla roman, bir kentin tarihi hakkında belgesel bir nitelik taşımaktadır.

Kurgu, Millî Mücadele döneminden itibaren yirmi yıllık bir zaman dilimini kapsamakta ve bu zaman diliminde Atatürk'ün ilke ve inkılaplarını bir başkent alegorisi içerisinde yansıtmaktadır. Romanda Ankara, Türk modernleşmesinin, Mustafa Kemal Atatürk ise idealizmin ve çağdaş Türkiye'nin yeni yüzünün bir temsilcisidir. Bu temanın okura aktarılması için *Ankara* bir aracı konumundadır. Türk edebiyatının en iyi roman yazarlarından birisi olan Yakup Kadri, bilinçli olarak, bu temayı öne çıkartmak için kurguyu tarihi gerçekler ve bilginin emrine vermiştir.

Romanda Ankara, üç farklı dönemde ve üç farklı zihniyet ile anlatılmaktadır. Millî Mücadele döneminde bir kırsal halinde bulunan ve hemen hiçbir gelişme kaydetmemiş olan bu mekân, Mustafa Kemal'in buraya gelişi ile yeni bir anlam kazanmıştır. Artık Türkiye'nin kalbi burada atacaktır. Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıllarda

Ankara, bir bocalama dönemine girmiştir. Hızlı değişimin ve dönüşümün, modernleşme çabalarının, ilke ve devrimlerin olumlu olduğu kadar olumsuz kimi sonuçları da bulunmaktadır. Son olarak anlatılan Ankara'da, Cumhuriyet'in Onuncu Yılı neredeyse bir milattır. Bu tarihten itibaren tüm olumsuzluklar silinirken, ideal bir Atatürk Türkiye'sinin ve çağdaş bir kentin temelleri sağlam bir şekilde atılmıştır. Yakup Kadri, Atatürk dönemi Ankara'sını, Mustafa Kemal ve çağdaşlaşma hamleleri ile özdeşleştirmekte, bu yolla anlatılan bir başkenti, ideolojik bir algıya teslim etmektedir.

Notlar

- 1 Bu konuda ayrıca bkz.: Ertan, 1994, s. 5.
- 2 Derginin kurucuları: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tökin'dir.
- 3 Bu konuda ayrıca bkz.: Karataş ve Yıldız, 2010, ss. 282-297; Oğuz, 2013, s.168.
- 4 Bu durum uzun bir müddet böyle olmuştur. Örnekleme gerekirse: "Ankara, yeni devletin başkenti olarak ilan edildiğinde, nüfusu 20.000 dolaylarında olan bir kasabaydı. Falih Rıfki Atay, başkentin ilk günlerini betimlerken, yabancı ülkelerin başkentteki büyükelçiliklerini, elçilik binası yaptırılmaları için parasız arsa verilerek bile, kentte tutmaya olarak bulunmadığını belirtmektedir. Çünkü, kentte, ne konut, ne de kamusal kent hizmetleri vardır" (Keleş, 1993, ss. 217-218).
- 5 Ankara Palas (Ankara Vakıf Oteli) Türkiye'nin ilk yıllarında Ankara'da milletvekilleri için bir sosyal tesis ve resmî konuklar için konukevi olarak hizmet vermiş; Türk siyasi hayatının birçok önemli olayına tanıklık etmiş; günümüzde hâlen Devlet Konukevi olarak kullanılan tarihî binadır. Ulus'ta İkinci Meclis binasının tam karşısında yer alan bina, 1924-1927 arasında inşa edilmiştir. İlk tasarımı Mimar Vedat Tek tarafından yapılmıştır. Vedat Bey'in işi bırakması üzerine bina, Mimar Kemalettin Bey'in çalışmaları sonucunda tamamlanmıştır. Otel, 17 Nisan 1927 günü 120 yatak kapasitesi ile hizmete girmiştir. Ayrıca bkz.: Şimşek, 2012.
- 6 Mitleştirme için bkz.: Levi-Strauss, 2013; Oğuz, 2013, s. 192.
- 7 Bkz.: Enginün, 1983, s. 31.
- 8 Ankara hakkında şu bilgileri de vermek gerekmektedir: "Ankara, ekonomik etkinlikleri, eğitim ve kültür kurumlarını ülke yüzeyine dengeli bir biçimde yaymayı amaçlayan girişimlerinin ilki ve en önemlisiydi. Bir başka deyişle, bütün Ortadoğu'da, daha sonra adına 'bölge planlaması' denilecek olan, ülkenin coğrafi bakımdan bütünleşmesi ve örgütlenmesi yönteminin ilk uygulamasıydı" (Keleş, 1993, s. 219).
- 9 Yakup Kadri, romanın üçüncü baskısına yazdığı önsözde, Atatürk ile yirmi yılda ideal bir Türkiye'ye ulaşma ümidinin olduğunu ve bir an bile Atatürk'ün ölümünü aklından geçirmediğini dile getirmektedir.

- 10 Bugünkü Opera Binası, romanda geçtiği adıyla Devlet Büyük Tiyatrosu, 1933-1934 arasında inşa edilen binanın özgün halinin mimari Şevki Balmumcu'dur. Yapının tasarımına, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin, 1933 yılında açtığı yarışma sonucu karar verilmiştir. Yarışmanın duyurusunda, tasarımın modern üslupta olması gerektiği belirtilir. Bina 1934 yılında hizmete girer. Açılış sergisini on binlerce kişi ziyaret eder. Bina, 1934 yılından itibaren Kemalist düşüncenin ideallerini simgeleyen bir eser olarak fotoğraflarda, kartpostallarda ve Cumhuriyet posterlerinde, en başta da *La Turquie Kemaliste*'in sayfalarında sık sık kullanılmıştır.
- 11 1930'lu yılların başında 19 Mayıs Stadi'nin olduğu alan bomboş bir yerdir. 1934 yılında bu saha projelendirilerek İtalyan mimar Vietti Violi'ye verilmiştir. Büyük bir tören alanı ve spor kompleksi (stadyumu, hipodromu, atletizm sahası, yüzme havuzu, voleybol ve basketbol alanı, jimnastik salonu, paraşüt kulesi, tenis kortları, kulüp binaları, antrenman sahaları...) yapıldı. Bu alan, İstasyon önünde Meclis'ten Gar'a giden yolda uzanmaktadır. Gençlik Parkı ile iç içedir.
- 12 Cebeci Asrı Mezarlığı, farklı dini inanışlara sahip kişilerin defnedildikleri ilk çağdaş mezarlık olması açısından önemlidir. 1930'lu yılların modern mezarlık anlayışının bir örneği olması açısından da önem taşımaktadır. Bundan önceki dönemlerde Arap harfli yazılarla ve kavuklarla düzenlenen mezarlık algısı artık terk edilmiştir.

Kaynakça

- Çaycı, A. (1987). Atatürk, bilim ve üniversite. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 10, 62. 10 Ağustos 2014 tarihinde <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-10/ataturk-bilim-ve-universite> adresinden erişildi.
- Enginün, İ. (1983). Yakup Kadri Karaosmanoğlu romanlarında Atatürk, *Yeni Türk edebiyatı araştırmaları* içinde (ss. 15-41). İstanbul: Dergâh.
- Ertan, T. F. (1994). *Kadrocular ve kadro hareketi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1972). *Ankara*. İstanbul: Remzi.
- Karataş, E. & Yıldız, İ. (2010). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun kadro dergisindeki yazıları ve kadro düşüncesinin Ankara romanına yansımaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14, 276-289.
- Keleş, R. (1993). Atatürk, çağdaş Ankara ve kentbilim. *Kent ve siyaset üzerine yazılar (1975-1992)* içinde (ss. 217-228). İstanbul: IULA-EMME.
- Levi-Strauss, C. (2013). *Mit ve anlam*. G. Yavuz (Çev.) İstanbul: İthaki.
- Oğuz, O. (2013). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara romanında beden. *CÜ. Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 167-199.